

A MÍTOSZOKTÓL ÉS A MONDÁKTÓL A FINNUGOR ROKONSÁGIG

1994-ben 60 év után újra megjelent ZSIRAI Miklós monumentális műve, a Finnugor rokonságunk. Megjelenését követően ilyen megjegyzéseket olvashattunk a könyvbejelentésekben: e sokat késett második kiadás »könyörtelenül figyelmeztet az írástudók felelősségére«, "tragédia, hogy ZSIRAI egyes megjegyzéseit (az őstörténeti csodabogarakról) akár ma is fogalmazhatta volna." (SALAMON 1996; 179)

E súlyos szavak nyelvünk eredeztetésének, rokonításának állandóan meg-megújuló vitáit, kételyeit célozzák, azt a kissé tudathasadásos jelenséget, hogy az ezredvég modern, egzakt tudományosságú embere hajlamos igen naiv ötleteknek áldozni az őstörténet - ebben a faj- és nyelveredet - ügyeiben, szó szerint a csillagos ég a háttér az őshaza-elméletek skáláján, s ZSIRAI szavaival élve: "Maholnap alig lesz nyelv, melyre nyugtalan keresgélésünk közben ideig-óráig szemet ne vethettünk volna." (ZSIRAI 1994;25)

Minden nép közösségi tudatának egyik legsarkalatosabb pontja a származástudat. Ezen belül is meghatározó jellegű a nyelv eredetének, történetének leírása, mint ahogyan SIMONYI Zsigmond írta: rekonstruálni a legtanulságosabb életrajzok egyikét - a nyelvét, s vele együtt az emberi gondolkodását.

Mint ahogyan a népek származástudata általában legendák, mondák formájában hagyományozódott az utókora, ugyanúgy mítoszok és mondák léteztek a nyelvek sokféleségéről, különbözőségéről, értékrendjéről, s ami ez utóbbiból természetszerűleg következik: az ún. ősnyelv mibenlétéről.

"... a vélekedések kezdeti időszakában a nép és a nyelv keletkezését persze természetfeletti lények: istenségek, jó és rossz szellemek, a hitregék ködös világába vesző »ősatyák«, hősök személyével hozzák kapcsolatba. (SZABÓ T. 1972; 44). Az ősi mítoszok maradványait a természeti népek megőrizték, egy részét írásba rögzítették. Az ősi szlávok például úgy minősítették a más nyelvűeket, hogy a "beszélőkkel" szemben "némáknak" nevezték azokat, akik-

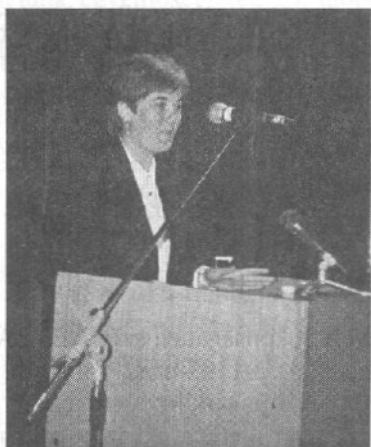
nek nem értették a nyelvét, innen a német szó a germánság megjelölésére. Vagy egy másik példa: a régi görögök a nem görög nyelveket érthetetlen szófoszlányaik alapján barbarosnak csúfolták.

A ma már naivnak tűnő ősi elképzelések után sokáig él a köztudatban a bábeli nyelv képzete. "Az égbetörő építmény és a nyelvzavarodás büntetése a világ sok más táján is előfordul a primitív népek hiedelmei között. Sok esetben joggal gyanakodhatunk a keresztény hittérítők és az általuk terjesztett bibliai ismeretek hatására, de bizonyára vannak közöttük eredetiek is." (TÓTHFALUSI 1972; 12). Ilyen a toronyépítés motívuma a mezopotámiai népek mondáiban, hasonló az indiai világfa, a maják piramistemploma; az észti legendákban a "hegyi öreg" zavarja össze az emberek nyelvét, az ausztráliai ramidszara törzs hagyományai is csodás lények beavatkozását őrzik.

A bibliai ősnyelv - melyet sokáig a héberben véltek felfedezni - helyét egy időre egy nyelvi trinitás veszi át: a latin, görög és a héber nyelv, de a héber visszatérő dominanciáját végleg csak a felvilágosodás kori polgárság nemzeti önérzete tudja meggyöngíteni.

A világ tovább tágul: a nemzeti nyelvek, az anyanyelv felfedezése, Luther bibliafordítása mérföldköveknek számítanak.

A XVI-XVII. század fordulóján szinte minden nyelvet rokonítanak minden nyelvvel, az összehasonlító nyelvtudomány módszerességének hiányában azonban csak az általános zürzavar növekedett.

*Rajslí Ilona a tudományos
ülésszakon*

"A héber nyelvrokonítás (...) Magyarországon éppen olyan népszerűvé vált, mint másutt Európában. Szamosközi István, Baronyai Decsi János. Geleji Katona István és mások héber-magyar rokonításai egyfelől az európai gondolkodás áramlatait követték, másfelől a magyar nyelvnek a többi európai nyelvtől való különbözőségére keresték az okot a "keleti" héber nyelvben." (RÓNA-TAS 1978; 51)

E kettősség: az előkelő rokonság keresése, ugyanakkor a más-ság, hovatovább a társtalanság gondolata állandóan felbukkan a magyar nyelvrokonítók berkeiben.

A nemzeti öntudat túltengése, mint sok helyen Európában, nálunk is kitermeli a magyar mint ősnelv hiedelmet, ehhez a témához azonban még más megvilágításban visszatérünk.

A különféle elméletekkel, ötletekkel szemben a finnugor nyelv-rokonság gondolata is nagy múltú, több mint ezer éves története azt bizonyítja, hogy a magyar nyelv hovatartozásának a kérdése már a divatos elméletek fellendülése előtt is foglalkoztatta a tudomány művelőit. Mikor ezer évet mondunk, ezt természetesen nem a mai értelemben vett tudományosság jegyében értjük.

Éppen ezért fontos a finnugor nyelvrokonítás történetében a meghatározó jellegű események, módszerek alapján fejlődési fázisokat körvonalazni. Ezek:

1. A finnugor nyelvrokonítás első felfedezői;
2. A finnugor nyelvrokonítás tudományos bizonyítása;
3. A helyszíni kutatások megindítása;
4. A finnugor összehasonlító nyelvtudomány megteremtése;
5. A finnugor összehasonlító munka napjainkig, ideértve az uralisztika kibővült kutatási területeit is.

Kezdetben csak éles szemű avatatlank figyeltek meg egyes finnugor nyelvek hasonlóságát, csak később kezdődött meg a tudományos nyelvhasználat.

Ezek között az avatatlank között volt norvégiai uralkodó, veronai szerzetes, aki később maga II. Pius pápa, krakkói kanonok, foglalkozása szerint a lengyel király háziorvosa, osztrák diplomata stb.

A magyar nyelv rokonságát először AENEAS SYLVIUS említi Cosmografiájában (1458/1503-ban), mégpedig a vogullal és az osztjakkal együtt. A finnugor nyelvrokonítás híre meglehetősen gyorsan eljut a magyar illetékesekhez, s hamarosan felháborodást kelt a magyar-héber és hasonló rokonítatók körében.

Közben az európai tudományosságban nagy visszhangot kelt

LEIBNITZ tétele, miszerint a népek eredetének kérdéseire a nyelvek összehasonlítása, a nyelvek rokonságának a prezentálása mutathat rá legpontosabban, tehát az őstörténet-kutatásának a nyelvészet a legmegbízhatóbb forrása. Ennek az elvnek a gyakorlati bizonyításához viszont nagyarányú terepi gyűjtés volt szükséges.

Ez a tétel több nagyon fontos kérdéskört is indít. Az egyik a nyelvrokonság és az etnikai rokonság összefüggése. A sokat vitatott kérdést többek között RÓNA-TAS András a következőképpen helyezte nyugvópontra: "álláspontunk világos. A nyelvrokonság és az etnikai rokonság nem feltétlenül azonos egymással, egyik nem következik szükségszerűen a másikból, az egyik megléte *önmagában* még nem bizonyítja a másikat, csak tényezője, segítője lehet a kapcsolatok feltárásának." (RÓNA-TAS 1978; 421 - a szerző kiemelése) Egy nép kialakulása bonyolult társadalmi-történelmi erők összhatásának fogható fel; a nyelv csak egyike e kutatott összetartó erőknél. Ezt támasztja alá LÁSZLÓ Gyula véleménye is: "A nyelv egyértelműbb, az embertan sokrétűbb - őstörténetünk pedig ezek ötvöződésében alakult." (LÁSZLÓ 1983; 19) Az etnogenezis-kutatásban az ún. egyenes vonalú, kizárólag a nyelvészetben alapuló vizsgálódást a komplex jellegű kutatás váltotta fel: a régészet, néprajz, embertan, állat- növénytan stb. együtthatása. Még árnyaltabban definiál FODOR István: "A nyelvek története a legtöbb esetben elárulja az egyes népek kialakulásának és korai történetének legfontosabb mozzanatait, de azért a nyelvtörténet és a néptörténet közé nem tehetünk egyenlőségjelet. Ez utóbbi kutatásához még sok más tudományág eredményeit kell a nyelvészetben kívül felhasználnunk." (FODOR 1975; 11)

A finnugor nyelvrokonság kutatásának történetében előkelő hely illeti meg Filip Strahlenberg svéd kapitányt, aki 13 évi orosz hadifogsága alatt feltérképezi Észak-Európa és Szibéria nyelveit, összekapcsolja nyelvcsaládunk korábban alig ismert vagy teljesen ismeretlen tagjait, s ami igazán korát megelőző felismerés: 1730-ban kiadott művében lejegyzí a finnugor és a szamojéd nyelvek közötti kapcsolatot. Vele le is zárul a finnugor nyelvhasználat történetének első szakasza, a véletlen fölfedezéseknek, a tapogatózásoknak, egyes nyelvek rokonításának és végezetül a teljes rokoni kör összekapcsolásának kora.

A XVIII. század II. felétől kezdve a magyar kutatók is jelentős szerepet játszottak a finnugor nyelvek rokonságának bizonyításában.

Az első közülük SAJNOVICS János, akit életének egy véletlen epizódja, egy csillagászati esemény sodort a nyelvhasznítás terére. Művének, az 1770-ben megjelent *Demonstrationnak* legalább két döntő fontosságú érdeme van: túllép a szóhasznítgatás szűknek bizonyult módszerén, és hangtani, valamint szerkezeti összevetést is végez, továbbá beviszi a történeti szempontot a magyar tudományos nyelvhasznítás területére. SAJNOVICSot a magyar közvélemény fölhördülése fogadta, a koppenhágai akadémiai tagság és a külföldi elismertség ellenére felhagyott a nyelvészkedéssel.

Hasonló és egyben tipikus a sorsa GYARMATHI Sámuelnek is, aki a "napkeleti nyelv" ábrándjától indulva eljutott a nyelvhasznítgatás alapelveként elfogadott alapszókincs fogalmáig; továbbá a szókészleteti és alaktani egyezéseket kiterjesztette az egész finnugorságra.

Fél évszázados tétovázás után a helyszíni tanulmányozás, a terapi gyűjtés is megindul. A finn CASTREN és a magyar REGULY Antal - ha nem is azonos felkészültséggel és támogatottsággal indultak gyűjtőútra - meghatározó egyéniségei a későbbi kutatásnak, óriási anyaggyűjtésük nyomán HUNFALVY Pál és BUDENEZ József megteremti a mai értelmű finnugor összehasonlító nyelvtudományt.

A német származású BUDENEZnél érdemes elidőzni, hiszen jellemző módon az ő tudományos fejlődésmenetében is kimutatható a korabeli urál-altáji "nyelvrokonság" elismerése kezdetben, majd e kérdés más módszerű kezelése. Másrészt BUDENEZ volt a közvetlen kirobbantója az ún. "ugor-török háborúnak", amikor bírálja VÁMBÉRY Ármint. Már Vámbéry előtt elhangzottak ilyen megjegyzések: "Ha már jogtalanul akarnak rokonítani, válasszanak egyenjogú nyelvet, ne kössenek a legnagyobbakhoz..."

Szenvedélyes harc robbant ki, Vámbéryék a "hagyománytisztelő józanság nevében" álltak ki az "agyrémeket teremtő theoretikus tudósok" ellen. Vámbéry kiadja *A magyarok eredete* című könyvét. ZSIRAI a következőket írja a vita folytatódásáról: (Budenz) "Megvizsgálja Vámbéry nyelvi adatainak, érveinek, magyarázatainak és következtetéseinek minden porcikáját, pőrere vetkőzteti Vámbéry tudománytalan, kezdetlegesen csalafinta, adatidomító nyelvhasznítgatási módszerét, s aztán megnyugvással hirdeti, hogy a magyar nyelvhasznítgatás bátran mehet tovább a maga egyenes, bár rögzös útján." (ZSIRAI 1994;25)

Az ugor-török háborúból a finnugor tábor került ki győztesen, s BUDENZnek nagy érdeme volt az is, hogy megvetette Magyarországon a finnugor összehasonlító nyelvészet alapjait; másrészt pedig a pesti egyetem katedráján sok kiváló kutatót nevelt fel.

A napjainkban meg- megújuló magyar-török nyelvrokonítási elméletek azt támasztják alá, hogy az ugor-török háború mégsem ért akkor véget. Az utóbbi időben Sára Péter két könyvben is közli török-magyar szóegyeztetéseit. 300 helyett kétezerre teszi a török kapcsolató szavak számát, s megállapítja: egészen új megvilágításba kell helyeznünk a magyar-török nyelvi viszonyt. Minden valószínűség szerint sokkal régebb és közelebbi kapcsolat volt a két nép és nyelv között, mint ahogyan azt eddig tudtuk, vallottuk. (SÁRA 1994; 5) Miközben a szerző tagadja az alapszókinccs finnugor voltát, bevallja, hogy "a tanult nyelvtani szabályok keleti nyelvekre mereven nem alkalmazhatók." (SÁRA 1994; 6)

Mint láttuk, a finnugor rokonítás a XIX. század első felében már túl van a tudományos bizonyításon, s megkezdődnek a terepi kutatások. Ezzel párhuzamosan egyes körök nem elégedve meg az előkelő héberrel, immár a magyar nyelvből magyaráznak minden más nyelvet. SZABÓ T. Attila "fellegjáró rokonitgatóknak" nevezi a történész Horvát Istvánt, továbbá Táncsics Mihályt, a turánizmust hirdető Müller Miksát, a kínai-magyar nyelvrokonságot hirdető Velics Antalt és másokat.

Markos Gyula még 1916-ban sem hagy fel a délibábos nyelvészkedéssel. Az *Úr szava* című kiadványában azt hangoztatja, hogy a héber nyelv őse a magyar volt, így őse a világ összes többi nyelvének is. Fehér István 1938-ban viszont a náci Németország emelkedő csillagzata alatt elutasítja a "halbűzös rokonságot" és a legelső germán népnek vallja a magyart.

S ezzel még nem értünk végére az efféle fantazmagóriának. Ahogyan századunkban "szinte közüggé vált" (László Gyula) az őstörténeti vizsgálódás, úgy azt tapasztaljuk, hogy nemcsak a rég-ről maradtak ránk mondák, regék a nyelvek életéről, bizarrabbnál bizarrabb felfedezések kapnak erőre a Csendes Óceánban elsüllyedt őshazáról, földrészeket átfogó őstörténetünkről, a Szaharabeli közös őshonról, s nem utolsósorban a vogul-sámán-partizán titkos szövegeiből való Arvisurákról. S még bőven lehetne folytatni a felsorolást.

Nyilván alapos társadalomlélektani okai vannak, hogy időnként a divat, a politika, netán mindkettő ennyire kihat létünk e fontos szegmentumának a megítélésére. A legmegdöbbentőbb mégis az elméletek, vélemények fájón dilettáns "csomagolása", illetve az a tény, hogy a rajongással hirdetett tanokat - fő hordozója, az értelmiségi réteg - még csak meg sem kísérli valahogyan magyarázni. Az utóbbi évtizedekben divatba jöttek a kinyilatkoztatásszerű műfajok, ahol a nyert tudás természetéből fakadóan nyilván felesleges a bizonyítás procedúrája.

Ismereteim szerint nem készült szociokulturális felmérés az újfajta mítoszok terjesztőiről. Úgy tapasztalom, hogy a mi tájunkon főleg az értelmiségiek körében népszerűek. Tanulságosak a most induló elit réteg megnyilatkozásai is ezzel a témával kapcsolatban: ritka a tiszta fogalomalkotás a faji és nyelvi eredet különbözőségéről, gyakoribb a közönnyel elegy beszajkózott iskolás ismeret a Volga-Kámai finnugorságról; fogékonyak viszont az internetről érkező őstörténetegyvelegek iránt. Jellemző pl. az itt található szövegek stílusa, az olvasóhoz fordulás hangneme: Íme az egyik írás címe: Őskulturálódjunk egy kicsit. Az is tanulságos jelenség, hogy ezt a változatos rokonkereső tevékenységet, s a finnugorisztika irányában kifejtett ellenséges magatartást egyértelműen a frusztrációval magyarázzák.

SALAMON Ágnes nemrég drámai hangon hívta fel a figyelmet a magyar tudományosság e területén fellelhető visszásságokra: "A helyzet tehát rossz, és aligha akad rá mentségünk. A hagyomány megszakadt vagy elszigetelődött, Magyarországon napjainkban újra el kell fogadtatni a finnugor rokonság gondolatát. Bármilyen képtelennek is tűnik, de újra kell vívniunk egy "ugor-török háború"-szerűséget. A könyvpiac liberalizálódását kihasználva az ellentábor széles körben terjeszti kiadványait, melyek a szó szoros értelmében úton-útfélen megvásárolhatók. Az ifjúság nagyarányú részvételével jól propagált előadásorozatokat szerveznek, miközben az uralisták egyre inkább belemélyednek tudományáguk apró részleteibe és értetlenül szemlélik az ostobaságnak az egyetemekre is bebehömpölygő árhullámát. (SALAMON 1996; 180)

Innen a déli végekről nehéz megítélni, valóban ennyire sötét-e kép, tény, hogy nálunk is forognak közkezen tetszetős, drága őstörténet-magánkiadások; bekerülnek az egyetemi és a közkönyvtárakba, korlátlan teret nyitva a termékeny kétely előtt, ugyanakkor el-

ködösítve mindenféle tudományos alapú bizonyosságot, ami didaktikai szempontból elengedhetetlen az oktatásban.

Összegzésként még annyit: sajnálatos lenne, ha újra aktuálisakká válnának Schlözer professzor Gyarmathi Sámuelhez intézett szavait: mentse meg a magyar tudományosság jó hírét!

A tudománytörténeti áttekintésben többször voltunk kénytelenek utalni a kutatást övező ellenséges, elutasító hangulatra. Ez a dermesztő légkör régebben végigkísérte a nyelvészeket - SZABÓ T. Attila említi, hogy "iparigazolványos nyelvészeknek nevezik a finnugristákat -, de ma is akadnak furcsa jelzők. Manapság neves antropológusunk, KISZELY István lajstromozza külön csoportba az "itthoniakat" és a "kintieket", akik közül az elsőbe az ún. "dogmatikusok és irányított nézetek hordozói", a másodikba a "hun-kutatás és a közel-keleti kapcsolatok rajongói" tartoznak. Vannak nála továbbá "módszeres aggodalommal haladók" és "merész képzelettel szárnyalók" - itt talán már nem is kell magyarázni a hovatarozást.

Nem tartom feladatommak az igen eltérő műfajú, tartalmú és színvonalú elméletek felsorolását. Kitűnő áttekintések vannak e területen.

Érdekesebb viszont néhány vonásában megragadni a délibábos nyelvészkedők lelki alkatát: mindenekelőtt jellemző az indulatok magas hőfoka, ami a szakmai jártasságot is hivatott helyettesíteni, s nemcsak a rajongott tanok eufóriájához szükséges, hanem a finnugor elmélet s támogatói ellen irányuló maró ellen-szenvet is táplálja.

FODOR István véleménye: "E torzszülött elméletek létrejöttét sokféle indíték magyarázza. Lehet ez egyszerű tudálékosság, vagy túlbujánczott nemzeti büszkeség." (FODOR 1975; 34) BERECZKI Gábor szerint ez már nem is nyelvészeti, hanem pszichikai, pszichiátriai probléma. (BERECZKI 1996; 64) KISZELY István kitűnő észrevétele a következő: az ún. "kintieket" a magyar őstörténettel való foglalkozás kötötte/köti őket össze a hazával.

HAJDÚ Péter uralisztikai tanulmányaiban kitér a műkedvelő nyelvészekre-őstörténészekre is: "Van aki e romantikus őstörténeti illúziókat az idegenbe szakadt, gyökerét vesztett ember kisebbségi érzésének túlkompenzálásaként fogja fel." (HAJDÚ 1965;14) HAJDÚ Péter megjegyzése egyben felveti az emigrációs, más helyen "nyugati" magyarság őstörténet-túlkapásait. Manapság köreik-

ben nagy divatja van a sumer nyelvvel és néppel való rokonításnak; de tartja magát a török nyelvrokonság elmélete is.

A sumerológiának gazdag szakirodalma van, így pl. KOMORÓCZI Géza kimerítően feldolgozta az immár interkontinentális méretűvé vált mozgalom történetét, működését. A sumerológia a jól bevált recept szerint azért vált kitűnő vadászterületté, mert mind a nép eredete, mind pedig nyelvcsaládba helyezése tisztázatlan. HAJDÚ Péter következtetése nemcsak erre a rokonítási elméletre érvényes: "Nem arról van szó, hogy kereken ellenezzük a sumér kapcsolatok lehetőségét. Ilyen kapcsolatok - természetesen nem közvetlenül a magyarral, hanem annak valamilyen nagyon régi előzményével, nevezetesen mondjuk a praeurálival - eleve nem minősíthetők lehetetlennek. A kapcsolatok lehetősége azonban egyelőre pusztán teoretikus és azzal a nyelvészeti elvvel függ össze, amely szerint lehetetlen két nyelvről bebizonyítani azt, hogy nem rokonok. Elméletileg helytelen volna tehát már előzetesen elutasítani az uráli nyelvek és a sumér kapcsolatának, vagy rokonságának a gondolatát. E gondolatot hirdetni azonban csak akkor lenne szabad, ha annak a bizonyítása, vagy legalábbis valószínűsítése megtörtént volna." (HAJDÚ 1969; 12)

A finnugor nyelvtudomány sokat fejlődött Budenzék, Hunfalvyék óta. A szakirodalomban változik az uráli és finnugor terminus, sok esetben egymás szinonímjaként használják. Az uráli a finnugor és a szamojéd nyelvág együttes elnevezése, így az urlisztika a finnugrisztikához képest az ún. finnugor tudományok (nyelvészet, néprajz, zene, mitológia, irodalom stb.) mellett magába foglalja a szamojéd népekre, nyelvekre vonatkozó hasonló felosztású vizsgálatokat is.

"Tudományos megközelítéssel azonban kiderül, módszereiben is szélesebb skálájú, mint a finnugrisztika. A finnugor nyelvészet általános iránya a nyelvhasználat, módszere pedig az ún. összehasonlító nyelvészet volt." (PUSZTAY 1977; 174) Az etimológia és a hangtörténet túlsúlya után az utóbbi időben az új módszerek és új tematika került előtérbe, a morfológiai, a fonológiai és mondattani kutatások is hangsúlyosak.

Szólni kell még az uráli nyelvcsalád esetleges távolabbi rokon kapcsolatairól. Főként két irányban történtek próbálkozások: az indoeurópai és az altaji nyelvek irányában.

Az uráli-indoeurópai rokonsági elmélet kapcsán a kutatók véleménye megoszlik a tekintetben, hogy az uráli korban, azaz a finnugor és a szomójéd együttélés korában vagy csupán a szomójédok kiválása után kezdődött meg az érintkezés e két nyelvcsalád között. Az biztos, hogy indoeurópai jövevényszavak csupán a finnugor nyelvágban vannak." (PUSZTAY 1977; 138-9)

A néhány fogalomszó egyezése, valamint a rendszert nem alkotó alaktani egyezések kevés bizonyítékot képeznek a rokonság bizonyítására. A másik irány az esetleges távolabbi rokoni kapcsolatok keresésében az altaji nyelvek. Az urál-altaji nyelvrokonság a múlt század első felében már általánosan elfogadott elmélet, tekintélyes kutatók vallják magukénak, pl. az észt WIEDEMANN, a finn CASTREN, a magyar kutatók közül FOKOS Dávid. A szókészletbeli egyezések mellett tipológiai, hangrendszeri hasonlóságokat is találtak. BERECZKI Gábor így összegez: "Az urál-altaji rokonságot azonban a felsorolt érvek mellett sem tarthatjuk bebizonyítottnak. Még az altaji nyelvcsaládba sorolt nyelvcsoportok (török; mongol; mandzsu-tunguz) egymás közötti rokonsága is kétes." (BERECZKI 1996; 62)

Az utóbbi évtizedekben felmerült az uráli-jukagír és az uráldrauida nyelvrokonság lehetősége is. "Az uráli nyelvcsalád esetleges távolabbi rokoni kapcsolatainak kérdése nem tekinthető véglegesen lezártnak, de a fentebb tárgyalt egyeztetéseket sokkal meggyőzőbben lehet magyarázni ősi areális kapcsolatokkal." (BERECZKI 1996; 63)

RÓNA-TAS András egy tudomány lélektani fejtegetésekor kiemelte a tudósok alkatának nagy különbségeit. Szembeállította egymással a merészen szárnyalókat és a szigorúan kritikai szemléletűeket: "a távolabbi rokonítás kérdésében egyelőre azok viszik a szót, akiknél a hipotézisek merészsége van túlsúlyban a kritika felett. Ez irányt adhat a kutatásnak, s a kritika feladata, hogy megvizsgálja, melyik hipotézisből mi fogadható el." (RÓNA-TAS 1978; 455)

Felhasznált irodalom

1. BALÁZS 1978= Balázs János: A hazai magyar és finnugor nyelvészet története 1850-től 1920-ig. In: Tanulmányok a magyar és finnugor nyelvtudomány történetéből (1850-1920). Tankönyvkiadó, Bp.

2. BERECZKI 1996 = Berczki Gábor: A magyar nyelv finnugor alapjai. Universitas, Bp.

3. FODOR 1975 = Fodor István: Verecke híres útján... Gondolat, Bp.
4. HAJDÚ 1965 = Hajdú Péter: Új hazát találtak, őshazát keresnek. In: Néprajz és Nyelvtudomány XIII., Szeged
5. HAJDÚ 1969 = Hajdú Péter: Új hazát találtak, őshazát keresnek. In: Néprajz és Nyelvtudomány XIII., Szeged
6. HAJDÚ-DOMOKOS 1978 = Hajdú Péter: Új hazát találtak, őshazát keresnek. In: Néprajz és Nyelvtudomány XIII., Szeged
7. PERROT 1991 = Jean Perrot: Vélekedések a magyar nyelvről Franciaországban a 20. századig. In: tanulmányok a magyar nyelvtudomány történetének témaköréből. Akadémiai Kiadó, Bp.
8. KISZELY 1996 = Kiszely István: A magyarság őstörténete I-II. Püski, Bp.
9. LÁSZLÓ 1983 = László Gyula: Őstörténetünk. Tankönyvkiadó, Bp.
10. PUSZTAY 1997 = Pusztay János: Az "ugor-török" háború után. Magvető, Bp.
11. PUSZTAY 1985 = Pusztay János: A hun mondától a finnugor rokonságig. In: Az őshazától a Kárpátokig. Panoráma, Bp.
12. RÓNA-TAS 1978 = Róna-Tas András: A nyelvrokonság. Gondolat, Bp.
13. SALAMON 1996 = Salamon Ágnes: Zsirai Miklós, Finnugor rokonságunk. In: Magyar Nyelvjárások XXXIII., Debrecen
14. SÁRA 1994 = Sára Péter: A magyar nyelv eredetéről másképpen. Arculat, Bp.
15. SZABÓ T 1972 = Szabó T. Attila: Nyelv és múlt. Kriterion, Bukarest.
16. TÓTHFALUSI 1972 = Tóthfalusi István: Bábel örökében. Móra, Bp.
17. ZSIRAI 1994 = Zsirai Miklós: Finnugor rokonságunk. Trezor, Bp.
18. ZSIRAI 1986 = Zsirai Miklós: Őstörténeti csodabogarak. In: A magyarság őstörténete. Az Akadémiai Kiadó Reprint Sorozata, Bp.